

# ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА. РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

УДК 378.018.1-057.875

Ольга БЕЗКОРОВАЙНА,  
доктор педагогічних наук, професор,  
завідувач кафедри методики викладання іноземних мов  
Рівненського державного гуманітарного університету

## ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї В СТУДЕНТІВ

*У статті порушено проблему формування в студентів ціннісного ставлення до створення сім'ї. Розглянуто підходи до визначення сутності поняття «цінності сімейного життя» стосовно студентів. Проаналізовано аспекти готовності студентської молоді до створення сім'ї.*

**Ключові слова:** шлюб, сім'я, ціннісне ставлення до створення сім'ї, готовність до створення сім'ї, студенти.

*В статті поднята проблема формування в студентів ціннісного ставлення до створення сім'ї. Рассмотрены подходы к определению сущности понятия «ценности семейной жизни» относительно студентов. Проанализированы аспекты готовности студенческой молодежи к созданию семьи.*

**Ключевые слова:** брак, семья, ценностное отношение к созданию семьи, готовность к созданию семьи, студенты.

*The article raises the problem of educating family values in students. There are different approaches in scientific literature to defining the essence of the concept «values of family life» in relation to students. The aspects of readiness of student young people to creation of family was analysed.*

**Key words:** marriage, family, value attitude to the creating of family, readiness to creation of family, students.

**Постановка проблеми.** Соціально-економічні перетворення, що відбуваються сьогодні в українському суспільстві, актуалізують проблему формування в молодого покоління готовності до створення в нових умовах сім'ї та сімейного життя. Серед пріоритетних напрямів педагогічної науки вагоме місце посідає проблема формування в студентській молоді ціннісного ставлення до створення сім'ї, оскільки інститут сім'ї переживає суттєві труднощі: руйнуються сім'ї, спостерігається поширення консенсуальних шлюбів, знижуються виховні функції сім'ї.

У державних документах, зокрема Конституції України, Сімейному кодексі України,

Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Національній стратегії розвитку України на період до 2021 року, рекомендаціях парламентських слухань з теми «Інститут сім'ї в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення», Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012 – 2021 роки, пріоритетним напрямом визначено впровадження програм підготовки студентської молоді до подружнього життя та формування відповідального батьківства, а отже, і формування ціннісного ставлення до створення сім'ї в студентів.

**Аналіз наукових досліджень і публікацій.** Проблеми підготовки студентської молоді до сімейного життя знайшли відображення у працях учених-педагогів Т. Алексєєнко, А. Барбінової, Т. Говорун, Л. Канішевської, А. Карасевич, О. Кікінеджи, В. Кравця, Т. Кравченко, Л. Маценко, Л. Пovalій, В. Постоного, П. Терязі, Л. Яцеленко та ін. При цьому поза увагою дослідників залишився такий аспект, як вивчення стану сформованості ціннісного ставлення до створення сім'ї в студентів.

**Мета статті** – проаналізувати практичні аспекти формування ціннісного ставлення до створення сім'ї в студентів.

**Виклад основного матеріалу.** Ціннісне ставлення до створення сім'ї – інтегрована моральна якість особистості, що являє собою єдність мотивів, переконань, свідомості, емоційної та діяльнісної сфер. Ознаками сформованості ціннісного ставлення до створення сім'ї в студентській молоді є потреби, інтереси, на основі яких вони оцінюють значущість сім'ї для окремо взятої особистості та суспільства в цілому. Сформованість ціннісного ставлення до створення сім'ї є основою формування готовності студентської молоді до сімейного життя, усвідомленого батьківства [4].

Українська дослідниця Л. Канішевська визначає цінності сімейного життя як світоглядні уявлення та моральні настановлення, що засновані на традиційному розумінні інституту сім'ї та відносинах у родині між його членами, відповідальній шлюбній та сімейній поведінці індивіда, що забезпечують

культурне та демографічне відтворення суспільства. Особливостями цінностей сімейного життя як особистісних якостей людини є те, що вони соціальні за своєю природою, але індивідуальні за формами оволодіння та вираження; виконують функцію регуляторів поведінки, охоплюють усі сторони людського буття [2, с. 80].

У сучасній педагогічній і психологічній науці не існує загально визнаного погляду на сутність поняття «готовність до створення сім'ї». Соціологи акцентують увагу на репродуктивній поведінці подружжя, необхідності поєднання професійних і сімейних ролей працюючих жінок, розподілу влади та обов'язків чоловіка і жінки в сім'ї, вихованні дітей тощо. Психологи досліджують характер зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності особистості, виокремлюючи загальну (тривалу), ситуативну і психологічну готовність.

До вивчення проблем шлюбу, сім'ї та сімейних відносин зверталися класики зарубіжної психології. Як важливе утворення, що включає низку суб'єктивних і об'єктивних факторів, які частково мають генетичну природу, розглядав шлюб швейцарський психолог К. Юнг. Розвиваючи цю тему, австрійський психолог А. Адлер наголошував на тому, що психологічна готовність до шлюбу передбачає наявність почуття спільності з партнером, почуття симпатії, здатність ототожнювати себе з іншою людиною й співпереживати їй. Проблеми готовності молодих людей до створення сім'ї та сімейного виховання окреслено у працях класиків педагогіки Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локка, І. Песталоцці, М. Пирогова, К. Ушинського, П. Лесгафта, П. Блонського, А. Макаренка та ін. [1, с. 80; 8]. Мета формування готовності молоді до сімейного життя, згідно з поглядами С. Ковальова, полягає у передачі їй старшим поколінням усього необхідного для щасливого сімейного життя. При цьому він має на увазі знання та вміння із соціології і психології шлюбу та сім'ї, виховання й самовиховання необхідних для стійкого шлюбу якостей чоловіка і жінки, усвідомлення молодими людьми соціальної сутності сім'ї, а також готовність до виконання сімейних обов'язків.

Грунтовний аналіз передумов підготовки дітей і молоді до сімейного життя подано у праці Ю. Мар'ясіса та А. Ахвердова. Використовуючи комплексний підхід до цієї проблеми, автори наголошують на необхідності поетапної виховної та освітньої діяльності, важливості забезпечення її наступності в сім'ї, дитячому садку, школі та трудовому колективі. Поява численних наукових публікацій (філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних) із відповідної тематики припадає на 60 – 70-і рр. ХХ ст. Саме в цей період учені (Д. Луцик, І. Гребенніков, І. Арабов, О. Кунц, В. Барський) активізували дослідження із проблем дошлюбної підготовки молоді до створення сім'ї [7, с. 295].

Різні аспекти проблем формування в студентській молоді готовності до сімейного життя розглядаються в працях М. Дяченка й Л. Кандиловича, Л. Коростильової, Г. Навайтиса, І. Панкова й Л. Пайкової, Т. Гурка, В. Зацепіна, Т. Буленко, В. Каблукова, П. Кравчука, К. Шпарке. Аналіз теоретичних положень і наукових концепцій дозволяє стверджувати, що до початку навчання в закладі вищої освіти в студентів уже склалося стійке уявлення про світ. У цей період відбувається активний пошук ними шляхів самоствердження, способів самореалізації.

На думку Л. Коростильової, при формуванні в студентів закладів вищої освіти готовності до створення сім'ї важливе значення має корекція уявлень молодих людей про сім'ю, створення реалістичної картини сім'ї та сімейних відносин. Більшість сучасних дослідників (В. Кравець, Д. Луцик, В. Макаров, Н. Новікова, В. Постовий, Г. Сутріна, Н. Феоктистова, І. Шалімова та ін.) вказують на необхідності комплексного підходу до формування в молоді готовності до сімейного життя. У своїх працях вони передусім розглядають питання створення й функціонування сім'ї, сімейного виховання й навчання [3, с. 185].

Одним з основних завдань суспільства є підготовка молоді до створення повноцінної сім'ї. Така підготовка повинна ґрунтуватися на системі знань, умінь і навичок, здобутих за час навчання в закладі загальної середньої освіти. Однак педагогічні дослідження свідчать про наявність певних проблем щодо сприйняття молодими людьми себе в сімейному житті. Готовність до шлюбу і сімейного життя передбачає не лише бажання закоханих постійно бути разом, а й відповідальність і серйозні зобов'язання. Вона охоплює декілька аспектів:

- формування певного морального комплексу: готовність особистості прийняти на себе нову систему обов'язків щодо свого партнера, майбутніх дітей, йдеться насамперед про розподіл ролей між подружжям;
- готовність до міжособистісного спілкування і співпраці, усвідомлення того, що сім'я є малою групою, для нормального функціонування якої необхідна узгодженість ритмів життя подружжя;
- готовність до самопожертви заради партнера, що передбачає здатність до відповідної діяльності, заснованої на альтруїзмі (безкорисливості);
- наявність якостей, пов'язаних із проникненням у внутрішній світ людини (емпатійний комплекс);
- висока естетична культура почуттів і поведінки особистості;
- уміння розв'язувати конфлікти конструктивним способом, здатність до саморегуляції власної психіки і поведінки.

У процесі підготовки до сімейного життя слід виховувати в молодих людей уміння уникати ситуацій, які спричиняють сімейні чвари, а часто – і розлучення. Також йдеться про намагання партнерів домінувати в сім'ї, незадоволену потребу в спілкуванні, несумісність партнерів, що зумовлено різними умовами проживання, перебуванням під впливом різних колективів, сімей, різними життєвими цінностями; недоліки виховання, характер і моральний розвиток сім'ї (споживацтво, егоїзм, надмірна критичність); нерівномірний розподіл обов'язків; незадоволені матеріальні потреби; порушення сімейної етики (ревності, подружжя невірність), незадоволення сексуальних потреб тощо.

Підготовка молоді до шлюбу і сім'ї є багатограним процесом, який охоплює кілька аспектів: загальносоціальний, моральний, психологічний, правовий, господарсько-економічний, естетичний, інтимний. Усі вони тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного та мають за мету формування порядного сім'янина. Загальносоціальна підготовка молоді до сімейного життя передбачає завершення освіти, здобуття професії, початок самостійної трудової діяльності [5].

Моральна підготовка до сімейного життя передбачає формування готовності будувати сім'ю, серйозне ставлення до шлюбу, почуття відповідальності,

доброти, чуйності, обов'язку, терпеливості, турботливості тощо, а також ознайомлення з правилами подружнього етикету, культурою і етикою поведінки в сім'ї тощо.

Правова підготовка до сімейного життя має на меті ознайомлення молодих людей з основними положеннями сімейного права: моногамія (одношлюбність); досягнення шлюбного віку, визначеного в Україні: для дівчат – 17 років, для юнаків – 18 років; запобігання кровозмішуванню (неможливий шлюб між родичами по прямій лінії, а також між тими, хто усиновлював, і тими, кого усиновили); психічне здоров'я партнерів (дієздатність); обопільна згода партнерів (добровільність); рівноправність незалежно від походження, соціального і майнового стану, національності тощо. У процесі підготовки до сімейного життя молодь засвоює права та обов'язки подружжя, особисті правовідносини, майнові відносини, правовідносини між батьками і дітьми. Молодь також ознайомлюється зі змістом державних актів про позбавлення материнських і батьківських прав, усиновлення, правові основи і наслідки розлучення, шлюбний контракт.

Господарсько-економічна підготовка до сімейного життя передбачає формування вмінь і навичок економічного і господарського характеру, необхідних у домашньому побуті: ведення домашнього господарства, рівномірний розподіл обов'язків між членами сім'ї, подолання хибних установок щодо поділу домашньої праці на жіночу і чоловічу, планування і дотримання сімейного бюджету тощо.

Естетична підготовка молоді до сімейного життя спрямована на формування уявлень про естетичну культуру сім'ї, ознайомлення з естетикою міжстатевих стосунків, основами етикету у взаєминах чоловіка і жінки; виховання поваги до сімейних традицій, бажання їх примножувати, вміння організувати сімейні свята. У її процесі формуються правильні уявлення про естетику побуту, з'являється бажання вносити прекрасне у свій побут, розвивається хороший смак (уміння одягатися, користуватися прикрасами, косметикою).

Психологічна підготовка до сімейного життя спрямована на формування здатності розуміти іншу людину, підтримувати її і психологічно розвантажувати, а це зі свого боку передбачає виховання в собі таких якостей, як: емпатія (здатність співпереживати), емоційна гнучкість, розуміння потреб партнера, вміння пристосуватися до його звичок, особливостей характеру. Важливим є також уміння створювати спокійний морально-психологічний клімат у сім'ї, готовність підтримувати обстановку радості, бадьорості й оптимізму, здатність регулювати складні конфліктні ситуації.

Інтимно-сексуальна підготовка полягає у формуванні в молоді певного рівня сексуальної культури. Важливим її елементом є емоційне багатство особистості, вміння надавати своєму почуттю різних відтінків, здатність до переживання насолод, винайдення засобів вираження почуття кохання.

Підготовка молоді до виконання материнських і батьківських функцій передбачає освоєння репродуктивної функції сім'ї, зокрема усвідомлення ролі дітей у подружньому житті, їхнього впливу на родинне життя: діти урізноманітнюють і збагачують міжособистісні стосунки, розширюють сферу інтересів

і потреб сім'ї, дають батькам емоційне задоволення самою своєю появою на світ, своїми успіхами, задовольняють почуття материнства і батьківства, підносять престиж сім'ї як мікроосередка суспільства.

Студентський вік є сенситивним періодом для навчання статево-рольовій та соціальній поведінці особистості в сім'ї. Ефективність процесу формування готовності студентів до створення сім'ї може бути забезпечена створенням у вищій школі педагогічних умов, в основу яких покладено положення гуманістичної парадигми освіти [4]. Основні соціально-економічні фактори формування готовності студентів до сімейного життя: недостатність соціальної підтримки в системі професійних відносин; відповідність характеру й динаміки сімейних змін потребам соціально-економічного розвитку та високому рівню професійної підготовки; досягнення випускниками соціально-професійної зрілості та потреб економічного забезпечення власної сім'ї; формування соціально значимої мотивації до професійної освіти і її самореалізації; важливість сім'ї та її впливу на гармонізацію й гуманізацію суспільних відносин.

**Висновки.** Отже, проблема формування готовності молодого покоління до створення сім'ї набуває в сучасних умовах особливої значущості, що зумовлено реаліями українського суспільства, неоднозначністю підходів до створення сім'ї та її розвитку. Багатоаспектність означеної проблеми привертає увагу представників різних наукових галузей – педагогіки, психології, соціології, які звертаються до аналізу факторів та педагогічних умов формування готовності студентської молоді до створення сім'ї, цілеспрямованого керівництва процесом формування означеної готовності та дослідження характеру зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності особистості; вивчення соціальної функції сім'ї та її особливостей в умовах сьогодення.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Канішевська Л. В. Дослідження проблеми формування цінностей сімейного життя у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів / Л. В. Канішевська // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / редкол. : С. М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – К. : Міленіум, 2016. – Вип. 253. – С. 79–86. – (Серія «Педагогіка, психологія, філософія»).
2. Канішевська Л. В. Теоретико-методичні основи виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: дис. ... д-ра. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Канішевська Любов Вікторівна. – Київ, 2011. – 512 с.
3. Карасевич А. П. Особливості підготовки студентської молоді до створення сім'ї у сучасних соціокультурних умовах / А. П. Карасевич // Національні загальнолюдські цінності освіти в полікультурному суспільстві: матеріали пед. читань / Кримський інженерний педагогічний ун-т. – Сімферополь, 2007. – С. 183–186.
4. Карасевич А. П. Соціальні проблеми становлення та розвитку молоді сім'ї / А. П. Карасевич // Усебічний розвиток особистості студента : матеріали наук.-практ. конф. / за ред. акад. АПН України Д. О. Тхоржевського. – Ірпінь, 2001. – С. 101–107.

5. Кляпець О. Я. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00. 05. – К. : Інститут соціальної та політичної психології, 2004. – 21 с.

6. Сімейні цінності: навчально-методичний посібник до навчальної програми «Сімейні цінності» (70 годин) [для 8-9-х класів ] / [О. В. Мельник, Т. В. Кравченко, Л. В. Канішевська, О. М. Пархоменко] – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – 252 с.

7. Шелест Н. А. Теоретичні аспекти проблеми готовності кураторів академічних груп до формування ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентської молоді / Н. А. Шелест // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / редкол. : С. М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – К. : Міленіум, 2017. – Вип. 253. – С. 294–299. – (Серія «Педагогіка, психологія, філософія»).

8. Український педагогічний словник / за ред. С. У. Гончаренка. – К. : Либідь, 1997. – 206 с.

Дата надходження до редакції: 27.02.2019 р.

УДК 378

**Алла КОЧУБЕЙ,**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри суспільних дисциплін

Національного університету водного господарства

та природокористування, м. Рівне

**Микола СЕМЕНЮК,**

студент магістратури Національного університету

водного господарства та природокористування,

старший викладач кафедри лісництва

Надслучанського інституту

Національного університету водного господарства

та природокористування, м. Березне

## ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕНЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*У статті проаналізовано проблеми психолого-педагогічної інтенції діяльності науково-педагогічного працівника вищої школи. Визначено сукупність його основних якостей, необхідних для діяльності в підготовці фахівців.*

**Ключові слова:** психолого-педагогічна діяльність, професійні компетенції, гуманістичні цінності, науково-педагогічний працівник, інтенція діяльності.

*В статье проанализировано проблемы психолого-педагогической интенции деятельности научно-педагогического работника высшей школы. Определена совокупность его главных качеств, необходимых для деятельности в подготовке специалистов.*

**Ключевые слова:** психолого-педагогическая деятельность, профессиональные компетенции, гуманистические ценности, научно-педагогический работник, интенция деятельности.

*The article analyzes the problem of psychological and pedagogical intentions of the activity of a scientific-*

*pedagogical worker of a higher school. The set of qualities necessary for the activity in training specialists is determined.*

**Key words:** psychological and pedagogical activity, professional competences, humanistic values, scientific and pedagogical worker, purpose of activity.

Особливим видом суспільно корисної діяльності є праця, спрямована на підготовку до життя підростаючого покоління відповідно до мети і завдань певного суспільства. Психолого-педагогічна діяльність науково-педагогічного працівника (далі – НПП) у ЗВО має досить важливе значення, оскільки йдеться про формування конкурентоздатного майбутнього фахівця, від рівня підготовки якого залежить розвиток суспільства. Принагідно зазначимо, що Європейські стандарти якості підготовки НПП ґрунтуються на компетентнісному підході до змісту й результатів освіти. Показово, що українська освіта починає оперувати поняттям компетентності в тому сенсі, який пропонують європейські країни [5, с. 13].